PATRUM AUCTORITAS. — LEX CURIATA DE IMPERIO.

§ 1.

De vraag of de *Patrum Auctoritas* en de *Lex Curiata de Imperio* voor een en dezelfde zaak moeten gehouden worden, heeft vooral sedert de uitgave van Niebuhr's Romeinsche geschiedenis aanleiding gegeven tot zoo veel geschrijf, zoo vele min of meer grondige onderzoekingen uitgelokt, dat men het bijna voor overbodig zou kunnen aanzien, daarop nog eenmaal terug te komen. En toch waag ik het nog eenmaal die zaak te berde te brengen en de aandacht onzer geleerden op hetzelfde onderwerp bij vernieuwing te vestigen, omdat, zoo ver mij althans bewust is, nog weinig eenstemmigheid daaromtrent heerscht.

Het handboek van Becker, dat tegenwoordig in Duitschland zulk een algemeenen bijval vindt en zulks ook in zoo vele opzigten volkomen verdient, is ten aanzien der onderhavige zaak weer geheel in den geest van Niebuhr, wiens rigting, zoo ik mij niet bedrieg, ook ten onzent vele aanhangers vindt en toch reeds lang door vele Duitsche geleerden zoo goed bestreden is.

Becker heeft deels de gronden van Niebuhr tot de zijne gemaakt, deels met bewijzen van eigene vinding zijne bewering zoeken te staven, en daar geen van beiden mij van mijne vroegere overtuiging, dat *Patrum auctoritas* en *Lex curiata de imperio* geheel verschillende zaken zijn, hebben kunnen terug brengen, zoo voel ik mij genoopt, om mijne medebeoefenaren

der Romeinsche geschiedenis de redenen te ontvouwen, die mij bij het vroeger geuite gevoelen doen volharden.

De beschouwingen van BECKER's Handboek, deel II. afd. I. pag. 316 volgg. komen in het kort hierop neder:

1°. Onder *Patres auctores* versta men de *Patricii*, die in 30 Curien verdeeld oudtijds het volk uitmaakten. Deze toch worden vooral dan *Patres* genoemd, wanneer ze als de oorspronkelijke *populus* onderscheiden worden van de later tot het burgerregt toegelatene gemeente, die als zoodanig den naam van *Plebs* voerde. Het is eene dwaling, wanneer men in de uitdrukking *Patres auctores* het woord Patres zooveel laat beteekenen als Senatus. Tot bewijs voert hij aan LIV. VI. 41. *Orat. p. Dom.* 14. SALL. fragm. 3. pag. 827. *Ed. Cort.*

2°. Bijaldien *Patres auctores* dan dezelfde zijn, als de *Patricii*, zoo beteekent die uitdrukking niets anders, dan hetgeen elders *Lex curiata de imperio* genoemd wordt; want CICERO (*p. Planc.* 3. *de Rep.* II. 32. *de Leg. Agr.* II. 11) schrijft zoowel aan deze als aan gene de magt toe, om de besluiten der Comitia te niet te doen en vermeldt als het doel van beide inrigtingen de begeerte des Romeinschen volks, om door eene herhaalde stemming de besluiten der eerstgehoudene Comitia aan een herhaald onderzoek te onderwerpen (*iterum iudicare*).

3°. Eerst op het laatst der vijfde eeuw na de stichting der stad, worden *Patres auctores* en *Lex curiata de imperio* uitdrukkingen van verschillende beteekenis. Daar toch na de invoering der Leges Publilia en Maenia de *Patrum auctoritas* voor, de *Lex Curiata* daarentegen na den afloop der Comitia plaats greep; zoo volgt daaruit, dat twee oorspronkelijk vereenigde zaken later gescheiden zijn. De geschiedenis leert ons, wat daartoe aanleiding gaf.

Toen de Koningen nog over Rome het gebied voerden, waren deze zelven de voorstellers der Lex curiata. Zij zelven lieten het volk ten tweede male over de hun opgedragen koninglijke waardigheid stemmen en werden alzoo door dezelfde Curien in hun ambt bevestigd en als vorsten begroet door dezelfde vergadering, die hen reeds eenmaal tot Koning had uitgeroepen. Later, toen de Comitia Centuriata ontstaan waren en aan deze de verkiezing van overheidspersonen was opgedragen,

bedienden zich de Patriciers van de Lex Curiata als een middel, om die keuze te vernietigen, wanneer er soms iemand tot consul mogt worden aangesteld, die hun niet aangenaam was. Want geen consul mogt zijn ambt aanvaarden, wanneer hij door de Curien daarin niet was bevestigd. Zoo werd de Lex Curiata het bewijs, dat de Patres met de keuze van het volk te vreden waren, en bleef nog vereenigd met de Patrum auctoritas. Maar toen zij genoodzaakt waren reeds voor den aanvang der stemming daaraan hun zegel te hechten en dus de *auctoritas* hare waarde en beteekenis verloren had, — ontstond de gewoonte, om in het *Senatusconsultum*, waarbij de volksvergadering werd uitgeschreven, tevens te vermelden, dat de Patriciers zich nu reeds verbonden hunne toestemming niet te weigeren. Vandaar dat het houden der tweede volksvergadering, waarin door de Lex curiata de bekrachtiging pleeg te geschieden, tot eene nietige en ijdele plegtigheid werd. De belangstelling verminderde, de Patriciers kwamen niet meer ter vergadering en ten laatste bleef er van die plegtige bijeenkomst niet meer overig, dan eene zinnebeeldige voorstelling, als 30 lictoren zich vereenigden, om na het bevragen van den wil der goden in naam der 30 Curien de gedane volkskeuze te bevestigen.

Laat ons zien, in hoeverre deze beschouwingen overeenkomen met de berigten der schrijvers, waaruit zij volgens BECKER's eigene aanwijzing genomen zijn. *Patres auctores*, zegt hij, zijn geene *Senatores* maar *Patriciers;* want *Patres* is het geijkte woord, waardoor de *ordo Patricius* tegen over dien van het *Plebs* wordt aangewezen.

We geven gaarne toe (en wie zal dat niet?) dat de vorm *Patres* dikwerf in dien zin gebezigd wordt; maar daarmee is nog geenzins uitgemaakt, dat we de uitdrukking, waarvan hier sprake is, niet van den Senaat zouden mogen verklaren. Altijd toch zal men de tegenwerping kunnen maken, dat LIVIUS zich van datzelfde woord bedient, als hij van den Senaat spreekt en zoo komen we nooit tot zekerheid.

We willen daarom uit LIVIUS eene plaats aanhalen, waaruit ontwijfelbaar kan afgeleid worden, wat hij onder *Patres auctores* verstaan heeft.

In caput 17 van het eerste boek lezen we het volgende:

Quirites regem create — Patres auctores fient. Quirites zijn hier blijkens het verband dezelfden, die vroeger *populus* genoemd worden d. i. de *Comitia Curiata. Patres* moet dus hier voor *Senatores* genomen zijn; want diezelfde personen zijn het, die Interreges geweest waren en van welke LIVIUS terzelfder plaatse verklaart, dat ze in zijnen tijd »*in incertum comitiorum eventum auctores fiebant*", en wederom dezelfde, die LIVIUS het besluit laat uitvaardigen: *ut, quum populus regem iussisset, id sic ratum esset, si Patres auctores fierent, hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem ius vi adempta.*

Had nu de Senaat in LIVIUS' tijd slechts de *usurpatio iuris,* zoo volgt daaruit noodzakelijk, dat hij vroeger het *ius* gehad heeft. Op gelijke wijze wordt van dezelfde zaak door LIVIUS verhaald c. 32. »*Mortuo Tullio, res, ut institutum iam inde ab initio erat, ad Patres redierat hique interregem nominaverant, quo comitia habente Ancum Martium regem populus creavit; Patres auctores facti.*"

De Senaat derhalve was het, aan wien onder den Koninklijken regeringsvorm het regt der bekrachtiging toekwam en niet de Curien. Want nergens kan uit LIVIUS middelijk of onmiddelijk worden opgemaakt, dat hij kennis draagt van eenige verandering, die met de Patrum auctoritas zou zijn voorgevallen voor de Lex Publilia. Zelfs hij, die om andere redenen gelooft, dat alleen de Patriciers in den koningstijd het volk hebben uitgemaakt, kan LIVIUS niet voor zulk een warhoofd aanzien, dat hij L. I. c. 32. schrijven zou: »*Regem populus creavit; Patres auctores facti.*" Want, hoe waar het ook zij, dat LIVIUS getrouw terug geeft, wat de oude kronijkschrijvers verhalen, zonder zich met de uiteenzetting der verschillende overgangen in de staatsregeling in te laten, — zoo blijkt toch, dat hij zijne bronnen goed gelezen en met elkander vergeleken heeft. En zou dan hij, die in kleinigheden het verschil der uiteenloopende berigten opmerkte en ze in overeenstemming trachtte te brengen, zoo weinig doorzigt gehad hebben, dat een zoo gewigtige omstandigheid, als de onderhavige, door hem met stilzwijgen werd voorbijgegaan. Is de uitdrukking »*regem populus creavit; Patres auctores facti*" van LIVIUS' hand afkomstig, dan moet hij zich van de

zaak een begrip gevormd hebben en dan kan dit zoo verward niet geweest zijn, dat hij twee opeenvolgende handelingen van dezelfde personen verhalende, hen eerst *populus* en daarna *Patres* noemde. Is daarentegen de aangehaalde formule uit een Annalist ontleend, dan volgt daaruit onweersprekelijk dat *populus* en *Patres* verschillende personen zijn. Kunnen we die bij opgaven van feiten niet vertrouwen, dan doen we maar beter de Antiquiteiten ter zijde te leggen. Doch gelukkig is dat zoo niet en LIVIUS de eenige niet, die de Annalen gelezen heeft; ook DIONYSIUS las ze en zag in *Patres auctores* den Senaat. Ook bij DIONYSIUS, die, volgens BECKER, een verward begrip van de Patrum auctoritas en van de geheele staatsinrigting zou gehad hebben, vinden we niet alleen een duidelijke en naauwkeurige beschrijving van het verband, dat tusschen Senaat en volk bestond, maar we kunnen ook met weinig moeite betoogen, dat de formule πατρίκιοι ἐπικυρώσαντες, die hij gebruikt, als van de auctoritas Patrum sprake is, door hem zelven van den Senaat gebezigd wordt.

DIONYSIUS toch stelt zich de zaak even zoo voor, als LIVIUS, en zegt, dat de voorstellen, waarover het gevoelen des volks zou gevraagd worden, eerst in den raad werden behandeld en goedgekeurd. Zie hier zijne woorden, L. VII. c. 38. Hij voert daar a. u. c. 263 den Consul Minutius sprekende in en laat hem tot de Tribunen, die op eigen gezag Coriolanus voor het Plebs wilden te regt stellen, aldus het woord voeren: Δύνασθε δ' ἂν αὐτοὶ τοῦτο μαρτυρεῖν, ὅτι, ἐξ οὗ τήνδε τὴν πόλιν ἔκτισαν ἡμῶν οἱ πρόγονοι, τοῦτο τὸ γέρας ἔχουσα ἡ βουλὴ διατετέλεκε καὶ οὐθὲν πώποτε ὁ δῆμος ὅ τι μὴ προβουλεύσειεν ἡ βουλὴ οὔτ' ἐπέκρινεν οὔτ' ἐψήφισεν, οὐχ' ὅτι νῦν, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ τῶν βασιλέων· τὰ δ' ἄλλα, ὅσα τῷ συνεδρίῳ δόξειε, ταῦτα οἱ βασιλεῖς εἰς τὸν δῆμον ἐκφέροντες ἐπεκύρουν.

Vergelijken we met de aangehaalde plaats eene andere, die L. IX. c. 41 te vinden is, dan verkrijgen we hetzelfde resultaat; hij zegt daar: Τίς δὲ τούτων διαφορὰ τῶν ἀρχαιρεσίων (nam. Curiata en Tributa) ἐγὼ σημανῶ. τὰς μὲν φρατριακὰς ψηφοφορίας ἔδει προβουλευσαμένης τῆς βουλῆς καὶ τοῦ πλήθους κατὰ φρατρίας τὰς ψήφους ἐπενέγκαντος τότε κυρίας εἶναι. Vergel. IV. 80. ἡ περὶ πάντων ἀποδέδοται κ. τ. λ.

We zien derhalve, dat ook bij DIONYSIUS van een Senatusconsultum wordt melding gemaakt, dat aan de Comitia Curiata vooraf moest gaan, en dat hij dit zeer juist van de daarop volgende en bevestigende *auctoritas Patrum* of *Senatus* weet te onderscheiden, blijkt ten duidelijkste uit II. 14, waar we lezen: Τῷ δὲ δημοτικῷ πλήθει τρία ταῦτα ἐπέτρεψεν· ἀρχαιρεσιάζειν τε καὶ νόμους ἐπικυροῦν καὶ περὶ πολέμου διαγινώσκειν, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐφῇ· οὐδὲ τούτων ἔχοντι τὴν ἐξουσίαν ἀνεπίληπτον, ἂν μὴ καὶ τῇ βουλῇ ταῦτα δοκῇ. Het laatstgenoemde Senaatsbesluit kan hier onmogelijk verward zijn met het προβούλευμα, waarvan hij VII. 38. melding maakt; want op de zoo even aangehaalde woorden volgt terstond: ὅ τι δὲ ταῖς πλείοσι δόξειε φράτραις, τοῦτο ἐπὶ τὴν βουλὴν ἀνεφέρετο. Zie ook II. 58. 59. 60. waar verhaald wordt, op welke wijze Numa tot Koning is aangesteld: in cap. 58 bedoelt DIONYSIUS het προβούλευμα, in cap. 60 de πατρίκιοι ἐπικυρώσαντες of *Patrum auctoritas.*

En wie zijn nu die πατρίκιοι ἐπικυρώσαντες? Twee plaatsen zullen voldoende zijn, om buiten twijfel te stellen, dat ook DIONYSIUS aan den Senaat het regt van bevestiging der volksbesluiten toekent. De eerste vindt men IV. 12, waar S. Tullius ἁπάσαις δὲ ταῖς φράτραις κριθεὶς τῆς βασιλείας ἄξιος, πολλὰ χαίρειν τῇ βουλῇ φράσας, ἣ οὐκ ἠξίωσεν ἐπικυρῶσαι τὰ τοῦ δημοτικοῦ πλήθους, ὥσπερ αὐτῇ ποιεῖν ἔθος ἦν, κατέσχε τὴν ἀρχήν.

Dat volk nu, wiens besluiten aan de beoordeeling van den Senaat moest onderworpen worden, bestond voor het grootste gedeelte uit Plebejers; de Patriciers toch op Servius vertoornd konden onmogelijk zoo eenstemmig hun vijand tot Koning verheffen en kunnen dus hier ter plaatse niet bedoeld zijn. Vergel. lib. IV. c. 8 en 14.

De andere plaats staat VI. 90, waar van de Plebejers gezegd wordt: τοὺς πατρικίους πείσαντες ἐπικυρῶσαι τὴν ἀρχήν, ψῆφον ἐπενέγκαντας, en de schrijver aldus vervolgt ἐπειδὴ καὶ τούτου παρ' αὐτῶν ἔτυχον, ἐδεήθησαν ἔτι τῆς βουλῆς κ. τ. λ. Ook hier nu zijn de zoogenoemde πατρίκιοι Senatoren; want nadat DIONYSIUS verder heeft opgegeven, wat de Plebejers van die Patriciers gevraagd hadden, voegt hij er deze woorden bij: λαβόντες δὲ καὶ τοῦτο τὸ συγχώρημα παρὰ τῆς βουλῆς κ. τ. λ. Alzoo moet men aannemen, dat zoo het eerste, als het laatste

verzoek tot den Senaat gerigt en van den Senaat verkregen was.

Als we dan hetgeen we van DIONYSIUS hebben medegedeeld, zamenvatten, zoo zijn we gedrongen te bekennen, dat hij II. 14. over dezelfde zaak handelt, welke LIVIUS I. 17. bespreekt, namelijk de *Patrum* of *Senatus auctoritas*, die in zijn leeftijd wel van alle kracht beroofd slechts in schijn bleef bestaan; gelijk LIVIUS c. 17 verhaalt: »*Priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum eventum Patres auctores fiunt,*" zoo zegt ook DIONYSIUS bijna woordelijk hetzelfde: *ἐφ' ἡμῶν δὲ μετάκειται τὸ ἔθος, οὐ γὰρ ἡ βουλὴ διαγινώσκει τὰ ψηφισθέντα ὑπὸ τοῦ δήμου, τῶν δ' ὑπὸ τῆς βουλῆς γνωσθέντων ὁ δῆμός ἐστι κύριος.*

Met LIVIUS en DIONYSIUS is ook CICERO ten aanzien van ons onderwerp geheel in overeenstemming, zoo als men zien kan *de Rep.* II. 32, waar hij over de wetten en instellingen van het ontluikende Gemeenebest handelt en aantoont, dat de regeringsvorm zoo was ingerigt, »*ut in populo libero pauca per populum pleraque per senatum fierent; Consules vero brevem, sed regiam haberent potestatem quodque erat ad obtinendam potentiam nobilium vel maximum, vehementer id retinebatur, populi comitia ne essent rata, nisi ea Patrum approbavisset auctoritas.*" De groote vraag is wederom: wie zijn hier, naar de meening van CICERO, die *Patres?*

Zeker niet het volk of de Curien; (want de *Patrum auctoritas* wordt hier bepaald van de *Comitia* onderscheiden en daartegen overgesteld); maar de Senaat, aan wien, zoo als vroeger gezegd was, het grootste gedeelte der magt was toegekend, terwijl het volk slechts weinig invloed mogt uitoefenen. *Patres* zijn hier dezelfden als *Nobiles*, dezelfden van wie boven verklaard werd, dat ze het regt om de volksbesluiten te vernietigen (dit toch ligt duidelijk in *retinebatur*) bezeten hadden; dezelfden, om wier goedkeuring Servius zich weinig bekreund had, toen hij door het volksbesluit tot Koning was verheven (cap. 21) en aan wie CICERO zelf (cap. 12) den naam van *Senatus* toekent, welke uit *optimates* bestond en waaraan de Koning zooveel achting toedroeg, dat hij hen den naam van *Patres* had waardig gekeurd. *Iisdem Patribus auctoribus regem alienigenam sibi ipse populus adscivit* (cap. 13); daar er nog geen andere Comitia waren dan Curiata, zoo kan uit den aard

der zaak ook hier het woord *Patres* niet van de Curien verstaan worden, maar ziet zonder twijfel op die mannen, die Romulus in den koninklijken raad had geroepen en die hij uit eerbied en liefde *Patres* genoemd had, cap. 8.

Het schijnt mij onnoodig hier meer bij te voegen om te bewijzen dat de drie genoemde geschiedschrijvers volkomen met elkander eens zijn, dat oorspronkelijk *Senatus* en *Patres* verschillende namen zijn van dezelfde zaak, en dat zij *Patrum auctoritas* houden voor het regt van den *Senaat*, om over de volksvergadering een zeker patronaat uit te oefenen. Dat naderhand datzelfde woord Patres van *alle Patriciers* gebezigd wordt, als men hen als stand tegen dien der Plebejers wil overstellen, is bekend en heeft zijn grond hierin, dat het veilig en zonder vrees voor verwarring geschieden kon, zoo lang in den Senaat slechts *Patriciers* werden aangetroffen. Ook was de verwisseling vaak noodig, om de gedurige herhaling van hetzelfde woord te vermijden en gaf geene aanleiding tot misvatting, waar van den strijd der beide standen gewaagd werd; Senaat en Patriciers waren hier altijd één. Maar waar het noodig is, maakt LIVIUS duidelijk onderscheid tusschen *Patres* en *Patricii* b. v. VII. 40. *Vicerunt Patres, quia et plebs, Patriciis seu hunc seu illum delatura honorem frustra certare supersedit;* en duidt zelfs IV. 43. door het woord *Patricii* den geheelen stand der Patriciers aan, die tot het benoemen van den Interrex bijeenkomen.

Zooveel van de beteekenis der uitdrukking zelve; we gaan over tot het onderzoek der plaatsen, waarin, volgens BECKER, de Patres auctores onbetwistbaar geen *Senatoren* zijn.

De eerste is LIV. VI. 42. *Et ne is quidem finis certaminum fuit. Quia patricii se auctores futuros negabant*, cet.

Hier staat duidelijk, dat de *Patriciers* hunne toestemming weigerden. Dat zou evenwel tegen het gezag aandruischen van de drie achtbare getuigen, die ik boven heb opgeroepen, indien *Patricii* hier zoo veel beteekende als *Comitia Curiata.* Maar dat is ook zoo niet. Juist de omstandigheid, dat LIVIUS hier het woord *Patricii* gebruikt, terwijl hij bijna altijd *Patres auctores* zegt, moet ons doen denken, dat hier iets buitengewoons plaats had. En zoo is het. LIVIUS zegt, dat de Senaat en de Dictator niet had kunnen tegenhouden, dat de voorstellen van de

Tribunen doorgingen: die voorstellen betroffen de toelating van het Plebs tot het Consulaat en dus eene zaak, die de beide *standen* tegen elkaar in het harnas joeg. Dat de Senatoren uit het Plebs gaarne hunne toestemming gaven spreekt wel van zelf; maar dat de *Edelen* in den Raad, die van hunne voorvaderlijke voorregten moesten afstand doen, daartoe moeijelijk te bewegen waren en zich nog aan den laatsten stroohalm vastklemden, is even begrijpelijk. Zij hadden zeker nog de meerderheid; want het was op zijn hoogst 60 à 70 jaren geleden, dat voor den Plebejer als zoodanig de Curia was opengesteld. Weigerden zij auctores te zijn, dan verviel de wet. Dat zou dan ook gebeurd zijn; maar het Plebs dreigde de stad te verlaten en kwam in vollen opstand. Had LIVIUS nu het woord *Patres* gebruikt, dan zou hij een onwaarheid gezegd hebben, daar de Senatoren uit het Plebs voor het verleenen der goedachting waren. Vergel. WACHSMUTH pag. 337, PLUT. *Camill.* c. 42. Bovendien kan hier *Patres* onmogelijk van de *Curien* gelden; want de Senaat *kon* aan de Curien niet *bevelen*; de Senaat kon een προβούλευμα aan de Curien voordragen en in stemming brengen; maar in den zin van een voorschrift kunnen zelfs diegene, welke zich de Curien als eene Patricische vergadering denken, deze woorden niet opvatten. Aan het eind des hoofdstuks heet het daarom ook weer: »*uti Patres auctores fierent.*"

Deze woorden komen voor in een Senatusconsultum van dezen inhoud: *Ut duo viros aediles ex Patribus dictator populum rogaret; Patres auctores omnibus eius anni comitiis fierent.*

BECKER begrijpt niet, hoe een Senaatsbesluit zoo heeft kunnen geformuleerd worden, zoo niet de *Patres auctores* hier de *Patriciers* d. i. de *Curien* zijn en dus andere personen, als de Senatoren zelven; want in het tegengestelde geval bevelen de *Patres*, dat de *Patres* hunne bekrachtiging verleenen.

Ik beken, dat het wat vreemd klinkt en ik geloof daarom ook, dat het in het Senatusconsultum eenigzins anders gestaan zal hebben, maar dat LIVIUS hier den zin en de bedoeling van het raadsbesluit met zijn eigen woorden aanwijst en dus slechts den inhoud, niet de uitdrukkingen zelven te lezen geeft. BECKER is daar tegen; hij meent, dat er dan een *Accus c. Inf.* zou gestaan hebben, doch dat is onnoodig. *Ut* met een *Coniunctivus*

kan achter verba van *besluiten*, *begeeren*, *wenschen* en dergelijke wel degelijk voor een inhoudsopgave en dus als object van die verba gebruikt worden. LIVIUS zegt onder anderen III. 32. *Placet, creari Decemviros et ne quis eo anno alius magistratus esset.*

SALL. *Iug.* 25. *Fuere, qui exercitum in Africam mittendum censerent — de Iugurtha interim uti consuleretur.*

CAESAR, *B. C.* I. 2. *Ut M. Calidius, qui censebat, ut Pompeius in suas provincias proficisceretur.*

Ik zou hier nog een lange lijst van dergelijke uitdrukkingen kunnen afschrijven; maar men ziet, dunkt mij, genoegzaam bewezen, dat de twee genoemde constructien vrij wel dezelfde beteekenis hebben.

Over SALLUSTIUS, fragm. 3. pag. 827 kan ik kort zijn. Daar spreekt de Tribuun tot het *Plebs*; hij vermaant hen om het tribunaat, dat Sulla bijna geheel had opgeheven, te hernemen; hij wijst hen op de daden hunner voorouders, die dat onschatbaar voorregt met alle magt hebben beschermd, die het deelgenootschap aan het Consulaat hadden gezocht en verkregen, toen de Patriciers dat ambt tot hun nadeel misbruikten, en die eindelijk, toen ze inzagen, hoe het Plebs nog onder de voogdij der Patriciers bleef, zoo lang deze het voorregt bezaten om door het weigeren der auctoritas hunne stemming van onwaarde te doen zijn, dat voorregt hadden opgeheven. Hier wordt ook van *Patricii auctores* gesproken; maar dat heeft wederom een bepaald doel. De *Gemeensman* voert het woord tot de *gemeente* en wil doen uitkomen, hoe langzamerhand de ongelijkheid der beide *standen* geëffend is: daarom maakt hij melding van een *magistratus Patricius* en van *Patricii comitiorum auctores.* Ook de tijd, waarvan hij spreekt, verdient in 't oog te worden gehouden; hij doelt op het jaar 416 u. c., toen de *Lex Publilia* was aangenomen en in dien tijd was het grootste gedeelte van den Senaat zeker nog uit *Patriciers* zamengesteld; vandaar dat hij over de *Senatores auctores* handelende hen *Patriciers* noemt en een regt, dat tot nog toe bepaald in Patricische handen geweest was, zich nog als een voorregt denkt dergenen, die altijd de gevaarlijkste vijanden der Plebejers geweest waren.

Over de plaats in de *Orat. p. domo* bestaan twee gevoelens,

dat van NIEBUHR en ook van BECKER, die de woorden *auctores Centuriatorum et Curiatorum comitiorum* van de *Patrum auctoritas* verklaren, terwijl WACHSMUTH en anderen meenen, dat de Patricii hier *auctores comitiorum* genoemd worden uit hoofde der auspicia, die hun alleen toekomen. Ik heb mij reeds vroeger in mijne Dissertatie pag. 26 voor de laatste opvatting verklaard, die te vinden is bij WACHSMUTH pag. 337, aanm. 35.

Eene andere zwarigheid vindt BECKER in de omstandigheid, dat men nimmer leest van *Senatus auctoritas* waar het de bekrachtiging der volksstem geldt, maar altijd *Patres auctores.* Daarin heeft hij volkomen gelijk; wel leest men bij CICERO, *Verr.* V. 67 van »*Senatores populi Romani legum auctores*", maar dat ziet op het regt van initiatif bij de wetgeving, op het προβούλευμα; doch ik vraag daarenboven op mijne beurt, of men dan ook niet zou kunnen beweren, dat het eerste Senatusconsultum aan de Curien moet toegeschreven worden, als men het door de formule *Patres auctores* vindt aangeduid bij LIV. VII. 41. 3. (vergel. VII. 42. bepaaldelijk de woorden *retulisse ad Patres*) en of men wel ergens van *Curiae auctores* leest in plaats van *Patres auctores. Patres* voor *Senatus* is bekend en aan geen twijfel onderhevig; maar dat *Curiae* en *Patricii* woorden van gelijke beteekenis zijn is nog lang zoo zeker niet, zoo als blijken kan uit de werken van WACHSMUTH, HÜLLMAN, STRÄSSER, GERLACH, MOMMSEN enz.

Doch laten we deze naamsverwisseling rusten om tot een belangrijker onderwerp over te gaan.

§ 2.

In de voorgaande paragraaf hebben we trachten aan te wijzen, dat de uitdrukking *Patres auctores* door de Ouden gebezigd wordt, om het regt van bekrachtiging aan te duiden, hetwelk de Senaat van den beginne af aan ten opzigte van de wetten en de verkiezing der overheidspersonen had uitgeoefend en dat die plaatsen, waar van *Patricii auctores* gesproken wordt, niet als bewijzen voor het tegendeel kunnen worden aangevoerd.

We gaan thans over tot het onderzoek van de bewijsgron-

den, door BECKER bijgebragt, voor de bewering, dat *Lex Curiata de imperio* en *Patrum auctoritas* oorspronkelijk een en dezelfde zaak geweest zijn.

Hierbij komt in de eerste plaats in aanmerking CICERO *de Leg. Agr.* II. 11, welke plaats door BECKER zoo wordt opgevat, alsof daaruit in overeenstemming met *Orat. p. Planc.* c. 3 en *de Rep.* II. 32, kon bewezen worden, dat de *populus* d. i. de *Patriciers* van oudsher het regt van afkeuring der volksbesluiten bezeten hebben. Uit de vergelijking toch dezer drie plaatsen maakt BECKER het besluit op, dat daar beide en *Lex Curiata* en *Patrum auctoritas* ten doel hadden, om, zoo noodig, de uitvoering van eenig schadelijk volksbesluit te keeren, ze ook voor een en dezelfde zaak moeten gehouden worden.

Het is mij onverklaarbaar, tenzij ik de kracht eener eenmaal opgevatte meening in aanmerking neme, hoe men heeft kunnen voorbijzien, dat CICERO 1° (zoo als we boven hebben aangewezen) als oorspronkelijken titel der Senatoren het woord *Patres* opgeeft; dat hij 2° ook als van den tijd der Koningen gehandeld wordt, die Patres *Nobiles* (adel) noemt en dat 3° in *Rep.* II. 32 van *Patres* en *populus* als van verschillende elementen in den Staat gesproken wordt.

Wat daaruit volgen moet is klaar. Vooreerst, dat CICERO niet aan eene gelijkstelling van *Patres* en *populus* gedacht en vervolgens, dat hij (hetgeen BECKER ontkent) behalve dat herhaalde volksbesluit, door hem *reprehensio comitiorum* genoemd nog eene andere magt kent, die boven de Comitia staat, de *Senatus auctoritas*; even als die bij de Spartanen bestond, waar verkeerde volksbesluiten door den Raad konden worden vernietigd. (Zie ook STRÄSSER, pag. 83, 85, 86.)

Hoe kon ook CICERO elders verklaren, dat oudtijds de grootste magt aan den Senaat verleend was en maar een gering gedeelte aan het volk was overgelaten, en hier eene magt aan het volk toekennen, die den Senaat aan de Comitien ondergeschikt maakte?

Bij DIONYSIUS, het is reeds vaak opgemerkt, staat IV. 12 van SERVIUS verhaald, dat hij *χαίρειν τῇ βουλῇ φράσας, ἣ οὐκ ἠξίωσεν ἐπικυρῶσαι τὰ τοῦ δημοτικοῦ πλήθους, κατέσχε τὴν ἀρχήν*, en echter schrijft CICERO: »*Non commisit se Patribus, sed popu-*

lum de se ipso consuluit iussusque regnare legem de imperio Curiatam tulit."

Uit de vergelijking van beide uitspraken ziet men, hoe de *Patres* d. i. de Senaat zijne sanctie weigerde en hoe SERVIUS toch eene *Lex Curiata* er door kreeg bij het volk, dat zich CICERO dus als geheel verschillend van de Patres moet gedacht hebben. Ook wordt hierdoor tevens de bewering van BECKER weersproken, dat we nooit van het bevestigen door de *Lex Curiata* lezen, waaraan het verleenen der *auctoritas* ware voorafgegaan. Dat LIVIUS het regt van bekrachtiging der volkskeuze gedurende den tijd der Koningen aan den Senaat toekent, is ons boven gebleken en ook, dat hij bij de vermelding der Comitia Curiata niet aan de Patriciers alleen, maar aan het gansche volk gedacht heeft. Daarentegen noemt hij, van dienzelfden tijd sprekende, nooit uitdrukkelijk de Lex Curiata, maar wel later en meermalen, bij verhalen uit den tijd der republiek, b. v. V. 52 en IX. 38. Beide plaatsen hebben betrekking tot gebeurtenissen, die aan de Lex Maenia voorafgaan. In de eerste kenschetst hij die Comitia Curiata door de woorden: »*Quae rem militarem continent*" geheel in den geest van CICERO, die *Leg. Agr.* II. 12 er aan herinnert, hoe het hem, die geen Lex Curiata bij het volk heeft kunnen doorzetten »*rem militarem attingere non licet*", en geheel iets anders dan de *Patrum auctoritas*, waardoor LIV. VI. 42 de Lex *Licinia* of LIV. VII. 16 de Lex *Manlia de vicesima Manumissorum* door den Senaat wordt goedgekeurd.

Het blijkt dus, dat ook LIVIUS beide ceremonien regt goed kende en ze als geheel verschillend in aard en strekking heeft opgevat en dat wel in overeenstemming met DIONYSIUS en CICERO.

Ik heb vroeger in mijne Dissertatie de opmerking gemaakt, hoe het mij bevreemdde, dat DIONYSIUS II. 58, als hij over de Comitia Curiata spreekt, waarin de Koning gekozen werd, volstrekt geen gewag van *stemmen* maakt, en daarin niets laat geschieden, dan de keuze der gezanten, die den Koning zijne benoeming moesten gaan aankondigen, maar vervolgens eene *tweede* vergadering laat houden, waarin gestemd wordt, cap. 60; vergel. LIVIUS I. 18: *Accitus, sicut Romulus*; dat LIVIUS daarentegen I. 47 onderscheid maakt tusschen *comitia* en *suf-*

fragium populi, als hij Tarquinius Superbus aan Servius verwijten laat, dat hij »*non interregno, ut antea, non comitiis habitis, non suffragio populi — muliebri dono regnum accepisse*", en dat bij mij daardoor het vermoeden was opgekomen, of men hier niet denken moest aan de *eigenlijke verkiezing in de Comitia Curiata* en aan *de Lex Curiata de imperio*, met dien verstande, dat gene door DIONYSIUS bedoeld worden met die *eerste vergadering*, waarin de gezanten verkozen worden en door LIVIUS met de woorden *comitiis habitis* worden aangeduid en onderscheiden van de tweede, bij LIVIUS *suffragium populi*, waarmee dan de *Lex Curiata* zou bedoeld zijn. Want hoe konden er bij DIONYSIUS gezanten benoemd worden, eer de Koning gekozen was en waarom zou LIVIUS *comitia* en *suffragium* dadelijk na elkander genoemd hebben, indien hij geene verschillende zaken had willen aanduiden?

Maar hoe dit ook wezen moge, dit is, dunkt mij, genoegzaam zeker, dat de *Patrum auctoritas* en bij DIONYSIUS en bij LIVIUS en bij CICERO duidelijk onderscheiden worden van de *Lex Curiata de imperio* en dus die afscheiding reeds voor de Lex Maenia bestaan heeft.

Dat onderscheid is blijven bestaan ook na de Lex Maenia en dat blijkt mijns inziens onbetwistbaar uit het gezegde van LIVIUS I. 17. »*in incertum comitiorum eventum Patres auctores fiunt*", omdat hier van den tijd na de Lex Maenia gesproken wordt en LIVIUS, volgens het bovengezegde, zeer goed wist, dat de Lex Curiata niet voor de stemming, maar na den afloop daarvan plaats had en ook niet kon plaats hebben, omdat alleen de *Consul designatus* en de *Dictator dictus* de Curien over zijn imperium kon laten beslissen.

Ik zeg dat met eenigen nadruk, omdat HÜLLMANN, *Grundverf.* pag. 296 Not. zonder omwegen verklaart, dat LIVIUS te dezer plaatse volstrekt niet het oog had op de *Lex Publilia* en *Maenia*, maar daarop, dat, sedert OCTAVIANUS aan het bewind was gekomen, nieuwe wetten en verkiezingen niet meer aan de wisselvallige kans eener volksstemming werden overgelaten, maar in den Senaat vooraf besloten; waaruit dan volgen moest, dat de Comitien niets meer waren, dan eene doellooze formaliteit.

Het tegendeel is waar. LIVIUS wil doen uitkomen, dat de *Senaat* zijn magt verloren heeft en de *Patrum auctoritas* ijdel is geworden, sedert de Comitia alles zijn en de Senaat niets heeft, dan zijn προβούλευμα, dat nu van de beslissing der Quirites afhankelijk is. Hij spreekt over de democratische rigting, welke sedert de Lex Maenia de heerschende is in tegenoverstelling van den ouden tijd, toen de uitslag der stemming in de volksvergadering nog niets afdeed, zoolang de Senaat die niet had bekrachtigd.

PETER deelt in zijne *Epochen*, pag. 15 volg., het denkbeeld mee, dat de Patrum auctoritas niets anders geweest zij, dan een *tweede senatusconsultum*, dat aan het houden der Comitia Curiata de imperio voorafging. Zoo ware vooreerst de uitdrukking meer in overeenstemming met de oorspronkelijke beteekenis van *auctoritas* en ten andere viel dan, wegens de onderworpenheid der Curien aan den Senaat de strijd weg over het verschil van *Patrum auctoritas* en *Lex Curiata*. Als er namelijk bij LIVIUS van *Patrum auctoritas* gesproken wordt, noemt hij het voornaamste deel der Ceremonie en de *Lex Curiata* ligt daarin als 't ware opgesloten. Ik neem dat denkbeeld van PETER gaarne over, maar om andere redenen dan hij. Niet omdat de Curien, als Patricische vergadering, het met den Patricischen Senaat eens waren; want ik denk mij de Comitia Curiata als eene vergadering van Patriciers en Plebejers; maar omdat daardoor beter kan verklaard worden, hoe het mogelijk geweest is, dat de Senaat, die de voorsteller was van den te benoemen overheidspersoon zoolang het regt behield om na den afloop der Comitien de geldigheid der benoeming van zijne goedkeuring afhankelijk te maken. Neemt men de Patrum auctoritas als een Senatusconsultum, dan is de gang van zaken zeer geleidelijk:

1°. *Senatusconsultum.* Aankondiging der Comitia.

2°. *Comitia* of benoeming.

3°. *Patrum auctoritas* of overgangsmaatregel tot het verkrijgen van het imperium [1].

---

[1]) Het Senatusconsultum, LIV. VI. 42 vermeld, is evenwel zulk eene *auctoritas* niet, blijkens de woorden zelven is het een besluit, dat daartoe zal worden overgegaan. Cf. BECKER, D. II. afd. 1. p. 830. MOMMSEN, *Röm. Gesch.* I. 164.

4°. *Lex Curiata* of plegtige bevestiging in de verkregene waardigheid.

De Patrum auctoritas was dus onder gewone omstandigheden niet anders, dan een *προβούλευμα*, dat, more maiorum, aan de Comitia Curiata voorafging; en zoo kon het gebeuren, dat een zoo gewigtig regt zoolang onaangetast bleef. Later bragten de gedurige twisten tusschen het zelfstandig geworden Plebs en den Senaat het gewigt der zaak aan den dag en sedert is die dan ook eene bron van groote onlusten geworden. Belangrijk is te dien aanzien het verhaal van LIVIUS aangaande het gebeurde na de benoeming des eersten Consuls uit het Plebs. Slechts toen een algemeene opstand dreigde uit te barsten, gaven ze toe, maar behielden daarom toch het radicaal, dat bij minder dreigende omstandigheden altijd een krachtig middel bleef, om personen, die hun niet bevielen, te weeren. Zoo beraadslaagt de Senaat, LIV. VII. 16 over de Lex Manlia en geeft zijne sanctie slechts uit overtuiging van het groote voordeel, dat daaruit voor de schatkist zal ontstaan. Niemand mag zijn ambt aanvaarden, dan nadat de Patres van hunne goedkeuring hebben doen blijken en er is een nieuwe krachtige beweging noodig en een Tribuun als M' Curius, om den Senaat tijdelijk van zijn regt te doen afzien. Dat APP. CLAUDIUS daartoe in het jaar 445 u. c. op nieuw aanleiding gaf door tegen de wet aan op candidaten uit het Plebs geen acht te geven, is bekend en hoe bij die gelegenheid bepaald werd, dat de Senaat bij uitzondering voor het houden der eerste Comitien zijne *auctoritas* zou verleenen, waardoor aan het Plebs de gelegenheid verschaft werd, om vrijelijk hunne stem uittebrengen op wien zij wilden, daar nu de Comitien de laatste instantie werd en er geene weigering van de zijde des Senaats te vreezen stond.

Wanneer we dus onder de *Patrum auctoritas* het *Senatusconsultum* willen verstaan hebben, dat aan de *Lex Curiata* voorafging, dan ziet zulks alleen op den vorm, waarin zij gegeven werd. De zaak zelve is eigenlijk gelegen in de beraadslaging, die het tot stand komen van een zoodanig senaatsbesluit voorafgaat en daarop doelt b. v. DIONYSIUS, als hij spreekt van *ἐπικυρῶσαι τὰ τοῦ δημοτικοῦ πλήθους* en CICERO en LIVIUS van *Comitia rata Patrum auctoritate.*

Voor de tijden der Republiek valt dat bezwaar weg, zoodra de *nominatie* der candidaten in onbruik raakte en de *petitio* sedert de Lex Valeria vrij werd. Wel had toen de Senaat nog invloed op de verkiezing b. v. door den voorzitter der comitien of door andere intriguen, maar legaal werd niemand meer als candidaat aangewezen. Dat de Senaat toen dat regt van den koningstijd bijbehield en er zich als aan een plechtanker vastgehechtte is ligt te begrijpen; maar even duidelijk is het, dat CICERO zelf een groot onderscheid maakte tusschen Patrum auctoritas en Lex Curiata, zooals uit twee zijner uitspraken blijkt; *de Leg. Agr.* II. 22. staat: »*Consuli, si legem Curiatam non habet, attingere rem militarem non licet*," en leert, dat slechts een gedeelte der Consulaire magt door de Lex Curiata verleend werd, terwijl in *p. Planc.* 3 »*Apud maiores nostros magistratus non gerebat is, qui ceperat, si Patres auctores non erant facti.*" deze zin ligt, dat zelfs het geringste deel van het overheidsambt hem niet toekomt, die schoon *designatus* de bevestiging der Patres niet heeft verworven.

§ 3.

We zijn tot het derde gedeelte van BECKERS beschouwingen gekomen, waarin hij uit de geschiedenis zou aanwijzen, hoe de *Patrum auctoritas*, die vroeger met de *Lex Curiata* één was, naderhand daarvan gescheiden raakte. Dat BECKER na de uiteenzetting van zijn gevoelen nog noodig had sommige tegenstrijdigheden op te lossen, was het natuurlijk gevolg eener stelling, die tegen de doorgaande en, zoo ik vertrouw, duidelijk gebleken overtuiging der Oude Geschiedschrijvers aandruischte.

De voornaamste zwarigheid was deze, hoe twee oorspronkelijk naauw vereenigde zaken later zoo geheel van elkander gescheiden konden worden, dat de *Lex Curiata* eindelijk door 30 lictoren en eenige priesters werd afgedaan, terwijl de *Patrum auctoritas* voor den aanvang der volksvergadering gegeven werd. Maar voor ons bestaat die tegenstrijdigheid niet, daar we ons geheel aan de uitspraken der Ouden gehouden hebben.

De geschiedenis, die BECKER ten bewijze zijner stelling inroept, moet dan ook wel tegen hem getuigen. Want de *Pa-*

trum auctoritas ontleent haar bestaan aan eenen tijd, toen het onmondige volk door de vertegenwoordigers der aanzienlijke geslachten geleid aan de staatszaken nog weinig deel nam en kon te vreden gesteld worden door den schijnbaren invloed, die het in de Comitia uitoefende.

In den laatsten tijd der koninklijke regering zetten zich twee vorsten zonder legale medewerking van den Senaat op den troon, Servius door de gunst des volks, Tarquinius door den adel gesteund; maar toen de laatste zich de Edelen tot vijand had gemaakt en de Aristocratie den zetel had ingenomen, van waar de Koning was verjaagd, toen werd, CICERO getuigt het, het regt van bekrachtiging als een hoog voorregt en een vaste steun voor de regering der aanzienlijken beschouwd en met krachtige hand vastgehouden. De Senaat heeft zich lang van dien breidel bediend en kon dat doen, zoolang de hoofden van het Plebs nog niet genoeg waren ingewijd in het raderwerk der regeringsvorm. Maar toen langzamerhand de Plebejers het hoofd begonnen op te steken, en zich den weg tot staatsambten hadden gebaand; toen zij al meer en meer de kunstgrepen der Patriciers leerden kennen en verachten, hunne eigene krachten begonnen te gevoelen en hoe langer hoe beter inzagen, dat zij slechts met hardnekkigheid de voorstellen hunner Tribunen hadden te ondersteunen, om hun zin door te drijven; toen zij zelfs Patriciers voor hunne regtbank daagden, deel namen aan de wetgeving, het regt bedeelden en de auspicien waarnamen; toen zij gewaar werden, hoe zij jaren lang zich als werktuigen der magt van weinigen hadden laten misbruiken, terwijl zij zelven toch eigenlijk het grootste deel des volks uitmaakten —, toen kon de voogdij van den Senaat, die voor onmondigen berekend was, voor mannen niet meer blijven bestaan, die fier op hunne vrijheid en met Plebeischen trots bezield elken slagboom wilden opgeheven zien, die den weg tot de souvereiniteit des volks en dus tot hunne oppermagt versperde.

Wel had dat voorregt van den Senaat veel van zijne kracht verloren; wel had het Plebs reeds lang geleden bij de verkiezing van den eersten Plebeischen Consul *facto* dat regt van bekrachtiging vernietigd en den Senaat gedwongen de geeischte goedkeuring te verleenen; wel was Curius nog verder gegaan

en had hij die bekrachtiging afgeperst nog voor dat tot de verkiezing was overgegaan; het was wel op nieuw gebleken, dat het Plebs slechts den vasten wil behoefde te hebben, om zijn plan door te zetten — maar de *Patrum auctoritas* bleef toch altijd een hinderpaal, kostte den Tribunen veel moeite en gaf telkens op nieuw botsing tusschen de partijen zoolang het als een erkend regt bleef bestaan. Dat het ten einde toe als een Patricisch regt werd aangemerkt kan geen verwondering baren, als men bedenkt, hoe lang het sins de Lex Licinia nog geduurd heeft, eer er geregeld nevens de Patricische magistraten even zoo vele uit het Plebs werden verkozen en hoe veel invloed zulks op hunne aanstelling tot Senatoren moest uitoefenen sedert als beginsel was aangenomen, dat slechts geweżen ambtenaren daarin konden worden opgenomen. En mogen dan al later de materieele krachten meer gelijk gestaan hebben, zoo duurde toch de Patricische invloed voort, deels omdat lange oefening in de staatkunde den volleerden Edelman een voorregt gaf op den novus homo; deels omdat de rijke Plebejer, die de Curia betrad, langzamerhand dezelfde beginselen inzoog, die er van oudsher geheerscht hadden.

Daardoor bleef dat regt, van den beginne af aan den Adel eigen, tot aan het einde zoo goed als in Patricische handen en het Plebs, dat gejuicht had bij de invoering van de Lex Publilia, omdat den Patres een voorregt ontging, beschouwde zich evenzeer als de overwinnaar der Patriciers, toen de Lex Maenia werd tot stand gebragt.

Wanneer we thans het oog vestigen op de *Lex Curiata*, dan valt het onderscheid van zelve in het oog. Onder de koninklijke regering diende die tweede vergadering der Curien tot niets anders, dan om den Vorst, die in de eerste gekozen was plegtig in zijne waardigheid te bevestigen. Hij zelf nam daarvan bezit door als voorzitter de vergadering te leiden en het volk op zijne uitnoodiging te laten verklaren, dat zij hem als koning erkenden. De geheele zaak was niets dan eene formaliteit, die in eere bleef, zoolang het volk bijgeloovig aan de auspicien hechtte en de Patriciers wachtten zich wel dat dwaalbegrip weg te nemen.

CICERO spreekt wel van eene *reprehendendi potestas* die de

Curien zouden bezeten hebben tot op den tijd van Servius, en DIONYSIUS zegt wel is waar IV. 40, *ἐλλείποντος δέ τινος τούτων ἕτερον ὠνόμαζον καὶ τρίτον, εἰ μὴ συμβαίη τῷ δευτέρῳ τά τε παρὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἀνεπίληπτα·* maar we weten niet, dat daar ooit gebruik van gemaakt is en het is waarschijnlijk, dat DIONYSIUS de gewoonte, om *Consules vitio creati* hun ambt te doen nederleggen en hen, aan wie geen *imperium* verleend was voor onwettige ambtenaren te houden, ook als voor den tijd der koningen geldig heeft voorgesteld. Daarbij komt, dat onder die *ἀνεπίληπτα* alles begrepen is, wat tot de verkiezing behoort en dus niet alleen op het verleenen van het *imperium* betrekking heeft.

Als bewijs voor het regt des volks, om door die tweede vergadering der Curien het vroeger genomen besluit te vernietigen wordt wel eens het voorval bijgebragt te lezen bij LIV. XXVI. 18 en 19. (cf. HÜLLMAN *Gvf.* pag. 147) en in dien zin verklaard alsof bij het volk het voornemen zou bestaan hebben, om aan Scipio de hem opgedragen waardigheid van Proconsul weer te ontnemen. Doch daarvan spreekt LIVIUS mijns inziens geen woord. Daar is wel sprake van onrust en berouw over de gedane keuze en van bemoediging en herleefde geestdrift na de toespraak van Scipio, maar van een plan tot vernietiging der keuze wordt niet gerept.

De Lex Curiata is dus geen inrigting, waarvan de Patriciers zich bedienden, om het Plebs in toom te houden. Ware dit het geval, we zouden althans een enkel voorbeeld daarvan in de geschiedenis aantreffen, gelijk dat bij de Patrum auctoritas het geval is: integendeel zegt CICERO, *Leg. Agr.* II. 11, dat na de invoering der Comitia Centuriata en Tributa, de *Curiata* slechts *wegens de auspicien* in gebruik bleven, d. i. dewijl men het voor goddeloos hield en eene bijgeloovige vrees verbood ze geheel af te schaffen. Bleven ze bestaan, dan moest er ook iets in uitgerigt worden en daarom liet Servius en later de Patriciers er alle zaken verrigten, die er vroeger behandeld werden uitgenomen de wetgeving en de keuze der ambtenaren, omdat deze van het grootste gewigt waren en de Patriciers in de Centuriata de overhand hadden bij den aanvang der volksregering. De Lex Curiata was eene ceremonie, die slechts in

zooverre gewigt had, als ze tot ambtsaanvaarding onvermijdelijk was, schoon ze tot de verkiezing weinig afdeed en de Patriciers waagden niets, terwijl zij het volksgeloof ontzagen en de auspicien in eere hielden.

Waar van de Lex Curiata gesproken wordt, heet het altijd, dat zij betrekking heeft op de krijgszaken. Geen overheid mag een leger aanvoeren of troepen werven of iets dergelijks doen zonder imperium; hij mag de insignien niet dragen den krijgsbevelhebber eigen, enz.

Die beschouwing is van den koningstijd af aan tot op dien van CICERO toe immer dezelfde gebleven en de zaak zelve heeft niet gedeeld in de veranderingen, die met de Patrum auctoritas voorvielen. Wel staat het *Ius auspiciorum* in verband met de *Lex Curiata* en hij, die nog geen *imperium* heeft mag zich geene *auspicien* veroorlooven; zijn imperium wordt zelfs eerst *iustum* door de daarop volgende plegtige inwijding, LIV. XXII. 1; maar de Lex Curiata draagt als zoodanig, op den bevestigden magistraat de auspicien niet over; dat geschiedt, zoo als BECKER te regt aanmerkt, bij de overdragt van het bewind door den aftredenden overheidspersoon, gelijk de Interreges het *medium* zijn, waardoor de auspicia bij afwezigheid van eenen magistratus ordinarius op den nieuw benoemden overgaan.

Het blijkt dus meer en meer, dat we niet zoo veel waarde aan het gevoelen van CICERO te hechten hebben ten aanzien dier reprehendendi potestas der Curien. Het is niet veel meer, dan eene gevolgtrekking door CICERO zelven uit de omstandigheid opgemaakt, dat er tweemaal gestemd werd en die hem bij tijds inviel, om zijn gevoelen tegen Rullus staande te houden, meer scherpzinnig dan waar en niet in overeenstemming met hetgeen de geschiedenis ons leert.

Maar dit staat naar mijn gevoelen vast en ik hoop, dat ook mijne lezers dit zullen beämen, dat de geschiedenis van de *Lex Curiata* van die der *Patrum auctoritas* verschilt. Deze was een stevig wapen tegen het Plebs in de handen der Aristocraten; gene de plegtige inwijding eener voorloopige verkiezing; deze verloor hare beteekenis tegelijk met het afnemen van de magt des Senaats en der aanzienlijken; gene bestond zoo lang men de godsdienst in eere hield.

Maar langzamerhand verdween die groote eerbied voor de auspicien en ze raakten in oneere, sedert de Tribunen aan den Senaat durfden toevoegen: *Quod Plebeius Dictator sit, id vitium visum.* Gelijk de zorg voor godsdienstige offers in later tijd soms aan slaven is overgelaten, zoo werd ook de formaliteit der inwijding eindelijk aan Lictoren toevertrouwd en de Comitien in welke vroeger het volk, in Curien verdeeld, zijn imperium pleeg te verleenen, verloren in den laatsten tijd der Republiek zoozeer hunne ware beteekenis, dat ze als eene overtollige en lastige zaak door dienstknechten des Romeinschen volks in tegenwoordigheid van een paar wichelaars werden afgedaan. Het baarde wel veel opzien en verbazing dat de Tribuun Clodius de afschaffing der auspicien bij staatsaangelegenheden tot een voorstel van wet maakte, aan sommigen, zoo als aan CICERO, ontlokte het een kreet van verontwaardiging; maar dat Clodius het durfde is een bewijs, dat de zaak weinigen meer ter harte ging.

Gouda, Mei 1855. D. TERPSTRA.

EURIPIDES, *Helena* 670.

Helena Menelao interroganti, quomodo in Aegyptum venisset, respondet

ὁ Διὸς, ὁ Διὸς ὦ πόσι παῖς
μ' ἐπέλασεν Νείλῳ,

quae Elmsleius non integra esse perspiciens coniecit:

ὁ Διὸς, ὁ Διὸς ὦ πόσι Μαίας τε παῖς
μ' ἐπέλασεν Νείλῳ.

Ingeniose inseruit Μαίας τε, quibus omissis Menelaus, quem deum Helena diceret, scire non poterat. At in Μαίας diphthongus corripi non potest; ne metrum dochmiacum ruat, lege

ὁ Διὸς ὦ πόσις με Μαίας τε παῖς
ἐπέλασεν Νείλῳ.

Alterum ὁ Διὸς ex dittographia ortum videtur, quod vero nominativum post ὦ usurpatum spectat, cf. G. Herm. ad Androm. 1.

D., m. Iul. 1855. E. J. K.